

کتاب تاریخ افشار به قلم میرزا رشید ادیب الشعراء از جمله کتاب‌های ناشناخته، ولی مهم و اساسی، در مورد ایل افشار در سراسر ایران روزگار گذشته، مخصوصاً مناطق غربی آذربایجان می‌باشد. مؤلف تلاش کرده سهم برجسته عناصر ایل، در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران از اواسط دوره صفویه تا سالهای میانی حاکمیت ناصرالدین شاه قاجار را روشن سازد و در حد امکان به شرح تلاش‌های این ایل در پاسداری از مرزهای ایران در برابر تحركات و تهاجمات سپاه منسجم عثمانی بپردازد و جزئیات حوادث واقعه در این خصوص را به رشته تحریر

درآورد. همچنین مراکز استقرار ایل در نقاط مختلف ایران را در دورانی طولانی مشخص نموده است.

در مورد سوابق خانوادگی مؤلف، اطلاعاتی در دست نیست و خود نیز در کتابش هیچ اشاره‌ای به این امر نمی‌کند. کتاب به تصحیح آقایان پرویز شهریار افشار و محمود رامیان در سال ۱۳۴۵-۴۶ در چاپخانه شفق تبریز به چاپ رسیده است آنها تلاش کرده‌اند در تصحیح اثر، لطمه‌ای به اصالت آن وارد نشود و صحت وقایع تاریخی حفظ شود و رشته حوادث از هم نگسلد. همچنین اگر توضیحی درباره متن یا اشاره به حوادثی برای تکمیل مطالب لازم می‌نمود، آن را به صورت زیرنویس توضیح داده‌اند.

وجه تمایز این کتاب از آثار انگشت‌شمار مشابه آن است که مندرجات آن، کمتر در کتاب دیگری دیده می‌شود و هیچ اثری مثل آن نتوانسته زوایای تاریک چهار قرن فعالیت سیاسی، اجتماعی افشارها را به نحوی که در این اثر تبیین و تشریح شده است، به رشته تحریر درآورده و نقش آنها را در صحنه‌های داخلی و حتی خارجی مثل «فتوحات نادرشاه در هند» از هاله ابهام، خارج سازد.

کتاب از آشنایی با واژه «ارومیه» به عنوان مهم‌ترین مرکز فعالیت افشارها از زمان شاه عباس اول صفوی به بعد، و نیز وجه تسمیه افشارها، آغاز می‌شود و به صورت مشروح به گزارش اقدامات و فعالیت‌های ایل در دوران حاکمیت طولانی شاه عباس اول، می‌پردازد و نقش افراد شاخص ایل در این زمان مثل، امیربیگ و قاسم خان را در دفاع از مرزهای ایران، توضیح می‌دهد. میرزا رشید در ادامه،

تاریخ افشار

○ جواد مکاری یوردشاهی

○ تاریخ افشار

○ تالیف: میرزا رشید ادیب الشعراء

○ تصحیح: پرویز شهریار افشار، محمود رامیان

○ ناشر: چاپخانه شفق، تبریز، ۱۳۴۵-۴۶

به مغضوب شدن موقت افشارها از سوی شاه تا احیای مجدد موقعیت ایل در حکومت صفوی می‌پردازد. نکته مهم آن است که افشارها در این زمان، علیرغم تضادها و اختلافات درون ایلی خود، همواره در یاری‌رسانی به حاکمیت صفوی و سرزمین ایران لحظه‌ای از پای ننشسته‌اند.

مؤلف بعد از توضیحات نسبتاً کاملی از عملکرد افشارها در دوران شاه عباس اول، به ترتیب اقدامات ایل را در دوران شاهان بعدی سلسله رو به افول صفوی، شرح می‌دهد و در نهایت به مقاومت افشارها

کتاب تاریخ افشار به قلم میرزا رشید ادیب الشعراء از جمله کتاب‌های ناشناخته، ولی مهم و اساسی، در مورد ایل افشار در سراسر ایران روزگار گذشته، مخصوصاً مناطق غربی آذربایجان می‌باشد

در برابر سلطه‌جویی افغانها می‌پردازد. مؤلف هماهنگی و همکاری ایل را با نماینده برجسته خود یعنی نادرشاه افشار، و تلاش در برقراری حکومت جدید توسط وی را به نحو احسن گزارش می‌دهد.

پس از دوران پرفراز و نشیب حاکمیت نادری، عناصری از ایل برای جلوگیری از انتقال قدرت به زندیان، مدتی در مقابل کریم خان، مقاومت می‌کنند، ولی سرانجام با توجه به اهمیت حفظ تمامیت سرزمین ایران و پرهیز از پریشانی اوضاع و جلوگیری از سوءاستفاده قدرتهای خارجی، در خدمت خان زند و منویات صلح‌طلبانه و تمرکزگرایانه وی درآمدند. مؤلف در حد توان به مسائل فوق‌الذکر پرداخته و نقش افشارها را در طول تاریخ این دوران به دقت به رشته

تحریر درآورده است.

با ظهور آقامحمدخان قاجار و تأسیس سلسله قاجاریه، افشارها در موقعیت سیاسی زمان شاه عباس اول قرار گرفتند و نخستین شاه قاجار، وجود آنها را در مرزهای ایران و عثمانی مغتنم شمرده و از آنها جهت استحکام مرزهای غربی ایران، بهره برد. این روند تا عصر فتحعلیشاه و شاهان بعدی نیز همچنان تداوم می‌یابد.

در زمان فتحعلیشاه قاجار، افشارها چهره‌ای شاخص از خود را در صحنه سیاست داخلی و خارجی ایران مشاهده می‌کنند. او عسگرخان افشار ارومی است که ابتدا به عنوان فرمانده سپاه ایران در مقابله با متجاوزان روسی به مقاومت پرداخت و سپس بعد از رقت و فتنه امور منطقه آذربایجان،

به عنوان اولین سفیر ایران در فرانسه، انتخاب شد و عازم پاریس گردید. این مطالب هم به تفصیل در این کتاب به چشم می‌خورد.

متأسفانه کتاب به پایان نرسیده و به شکلی ناتمام باقی مانده است و مفقود شدن بقیه مطالب کتاب و یا نگارش آن در جای دیگر، تا عصر حاضر همچنان در هاله‌ای از ابهام قرار گرفته است. منابع دیگر هم گزارشی درباره آن ارائه ندهاند. آنچه تا حدی این نقص را جبران می‌سازد، همت و تلاش شخصی به نام رحمت‌الله خان اقبالی است که رساله

خطی مهمی به نام شورش شیخ عبیدالله را نگاشته و حوادث مربوط به افشارها را ضمن پرداختن به شورش مذکور تا سال ۱۳۰۵ ه. ق. پیگیری کرده و با کنکاش در دوران حکومت‌های شجاع‌الدوله و اقبال‌الدوله در مناطق غربی آذربایجان، موارد ابهام و تاریکی را در این مقطع از

حیات سیاسی و اجتماعی افشارها، برطرف کرده است. نویسنده این رساله خطی، برخلاف میرزا رشید ادیب‌الشعراء که مردی نسبتاً آدید و شاعر بوده، فردی عامی و کم‌سواد است و اکثر کلمات و عبارات رساله دارای اغلاط فاحش املائی و انشایی است. این نواقص هم به همت مصححان محترم آن، یعنی آقایان علی افشار و پرویز شهریار افشار، اصلاح و برطرف شده است. بدین ترتیب سرگذشت افشارهای ایران عموماً و افشارهای مناطق غربی آذربایجان خصوصاً در سیر تاریخی ایران و در دوران چهار سلسله مهم ایران اسلامی، در سال ۱۳۰۵ هجری قمری، مصادف با حاکمیت ناصرالدین شاه قاجار، به پایان می‌رسد.